

Lahjakkuudesta kokemusperäisesti

Korhonen Anu

Uusikylä, Kari 2008: Naislahjakkuus. Jyväskylä: PS-kustannus. 253 s.

”Jokaisella on lahjoja”, toteaa professori Kari Uusikylä kirjansa *Naislahjakkuus* alkusivuilla, vaikka jokaisesta ei ”huippuyksilöä” tulisikaan. Oman lahjakkuuden lajin löytyminen ja toteuttaminen vain ei ole aivan yksinkertaista. Erityisen hankalaa se voi olla naisille – naisten lahjakkuutta on aliarvioitu ja vähätelty läpi historian, toteaa Uusikylä. Kirja koostuu kahdesta selvästi erilaisesta osiosta, tutkijan omasta esittelyjaksosta ja loppuluvusta lahjakkuuden ja lahjakkuustutkimuksen historiakatsauksineen sekä kirjasta suurimman osan vievästä haastatteluosuudesta.

Haastateltaviksi kirjaan ovat päätyneet urheilija, liikennealentaja, neljä tutkijaa sekä useampi taiteilija – mukana on kuvanveistäjä, keramiikkataiteilija, kirjailija, kaksi muusikkoa ja näyttelijä (tai ”näyttelijätär”, sillä Merja Larivaara kaipaa feminiinipäätteen romanttis-nostalgista sävyä). Osin haastateltavat toimivat sekä tutkijan että taiteilijan rooleissa. Uusikylän tässä kirjassa etsimä lahjakkuus on siis ennen kaikkea älyä, luovuutta ja taitoa. Sitä kommentoidaan nimenomaan naisnäkökulmasta ja sukupuolen sekä tasa-arvon kannalta. Lahjakkaaksi kasvamisen ja luovaan tai taitoa vaativaan ammattiin kouluttautumisen sekä työelämän sukupuolittuneen kyvykkyysajattelun teemat nousevat taajaan esiin, sillä kaikilta haastatelluilta on kysytty lapsuuden-, koulu- ja opiskelukokemuksista, urasta, perheestä ja työstä, lahjakkaan omakuvasta ja elämästä sekä sukupuolten tasa-arvosta ja lahjakkuuden roolista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vaikka nämä naiset ovat epäilemättä kaikki lahjakkaita omalla alallaan, valikoima herättää myös kysymyksiä. Uusikylän julkilausuttuna tavoitteena on ollut ”rohkaista tyttöjä valitsemaan perinteinen miehin ammatti, jos halua on”. Hienoa. Mutta tämä johtaa tilanteeseen, jossa lahjakkaaksi mieltyy, kun pärjää miehisellä alalla, ja miehiset alat näyttävät vaativan enemmän lahjakkuutta kuin naisiset. Ovatko silloin jalkapalloilija ja lentäjä lahjakkaampia kuin – sanotaan nyt vaikka – taitoluistelija ja opettaja? Ovatko miehisillä aloilla työtään tekevät luonnontieteilijä-tutkijat ”pehmeämpien” alojen tutkijoita lahjakkaampia? Eihän Uusikylä varmastikaan tarkoita vahvistaa selkäpiituntumaamme ”miesten ammattien” korkeammasta arvosta. Silti asetelmassa piilee sudenkuoppa. Ei riitä, että ajatellaan naisten pystyvän samaan kuin miesten. On myös osattava tunnistaa ”naisten ammattien” vaativuus ja niiden vaatima lahjakkuus.

Kirjan missiona näyttäisi olevan antaa eväitä lahjakkaaksi kasvamiseen ja kasvattamiseen: tyttöjen osalta kasvattajille heidän lahjakkuutensa esiin nostamiseen, mutta aikuisillekin heidän oman lahjakkuutensa tunnistamiseen. Monet haastateltavista naisista kommentoivat ilahtuneensa kirjan tekijän valittua heidät lahjakkaiden joukkoon. He kokivat sen tunnustukseksi ja mainitsivat, ettei naisen – jos ei aina miehenkään – ole sopivaa itse ymmärtää itseään lahjakkaaksi. Positiivisen palautteen puute nouseekin kirjassa selvästi yhdeksi lahjakkuuden toteuttamisen kompastuskiveksi, niin monesti kuin haastateltavat korostavatkin ”läpi harmaan kiven” –asennettaan vaikeuksien ja lannistamisyritysten keskellä. Uusikylä haastaa meidät miettimään erityisesti, miten lahjakkaita lapsia ja nuoria voi tu-

kea. Hänen toinen haasteensa osuu lahjakkuuden tuomaan vastuuseen: kunhan löydämme kukin oman lahjakkuutemme, on aika kysyä, millaisiin tarkoituksiin sitä tulisi käyttää.

Tavoitteet ovat siis mitä kannatettavimpia. Uusikylän omassa lyhyessä osuudessa ei kuitenkaan päästä ihan niin pitkälle kuin toivoisi. Teoksessa esitellään toki lahjakkuuden, älykkyiden ja luovuuden tutkimuksen laajoja historiallisia suuntaviivoja. Uusikylä tiivistää näppärästi lahjakkuustutkimuksen trendeiksi 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun puoliväliin sijoittuneen älykkyiden mittaamisen kauden ja sen jälkeiseksi ensisijaiseksi kiinnostuksen kohteeksi luovuustutkimuksen. Samalla lahjakkuuden määritelmä on Uusikylän tulokinnan mukaan koko ajan laajentunut: lahjakkuuden lajikirjo on monipuolistunut ja sen määrittelemiseen käytetty välineistö väljentynyt. Vaikka *Naislahjakkuutta* ei voi pitää luovuuden ja lahjakkuuden teorioiden syvällisenä esittelynä, se avaa ikkunoita moneen suuntaan ja viittoittaa kiinnostuneelle lukijalle tietä klassikkojen äärelle.

Kasvatuksen historian kannalta on tietenkin kiinnostavaa, miten Uusikylä näkee lahjakkuutta edistetyn, muokatun ja tukahdutetun, sallitun ja kielletyn. Hän tekee teoksensa kaikissa vaiheissa selväksi, ettei lahjakkuus, määriteltiin se kuinka tahansa, ole pelkästään geenien peruja. ”Ympäristön” vaikutus lahjakkuuden julkitulossa määrittyy pitkälti kasvatuksen asiaksi, mutta syvemminkin asiaan olisi voinut keskittyä. Tämän lehden kasvatuksen historiasta kiinnostuneelle lukijakunnalle kehtaa myös mainita, että kirjan katsaus naislahjakkuuden kotimaiseen ja kansainväliseen historiaan on harmittavan ohut. Lahjakkaita naisia on historian alalla tutkittu jo paljon, joskaan ei nimenomaan lahjakkaina vaan muuten vaan menestyksekkäinä. Uusikylän listat eivät näitä tutkimuksia hyödynnä, vaan vaikuttavat melko sattumanvaraiselta nimikokoelmalta eri aloilta. Hän ei pysähdy analysoimaan mainitsemiensa naisten lahjakkuuden laatua, syntyä tai sen esiin pääsyn syitä, listaa vain nimiä. Historioitsijaa tämä enemmän ärsyttää kuin valaisee. Tässä voikin näppärästi vinkata asiasta kiinnostuneita vilkaisemaan vaikkapa Uusikylänkin käyttämää Tiedenäisiä-näyttelyn nettikatalogia (<http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/>), joka on kultakaivos kotimaisten tieteellisesti lahjakkaiden naisten historian etsijälle.

Uusikylä kirjoittaa naisten lahjakkuudesta peittelemättä miehenä. Tämä on aika hyvä strategia: nykymiehen päivittely vielä sata vuotta sitten kirjoitettujen naista tolkuttomasti vähätelleiden tekstien äärellä on virkistävää – eiväthän nämä ajatukset enää yllätä, mutta on hauskaa huomata, miten kummallisilta ne miehestäkin nyt kuulostavat. Silti joskus hämmästyttää. Uusikylä esimerkiksi toivoo saatesanoissaan, että ”naisten koulutustason nousu ja lahjakkaiden naisten esiinmarssi toisivat tehokkuusarvojen ohella inhimilliset arvot, kuten lasten, vanhusten ja yhteiskunnan vähäosaisten hoivaamisen ja huoltamisen, sivistyneen yhteiskunnan kunnia-asiaksi”. Toivoa sopii. Vaikkei hoivaroolia edelleenkään kannattaisi säilyttää vain naisten harteille eikä naisia ajatella miehiä paremmiksi (sydämen) sivistyksen kantajiksi, sivistynyt yhteiskunta olisi epäilemättä tervetullut meistä useimmille. Miestenkin soisi moista edistävän. Mikään sen enempää miesten kuin naistenkaan maailmassa – esimerkiksi naisten koulutustason nousu jo useita vuosikymmeniä sitten miesten tasolle ja heitä korkeammaksi – ei osoita, että näin olisi tapahtumassa.

Itse haastattelujen anti on haastateltavan mukaista. Kysymys voi olla siitäkkin, että tutkija-lukija pitää tutkija-haastateltavien ajattelemisen ja ilmaisemisen tyylistä, mutta väittäisin myös, että heillä – erityisesti Pirjo Mäkelällä, Riitta Smedsillä ja Virpi Hämeen-Anttilalla – on aiheesta parasta annettavaa. Uusikylän laatima kokoomataulukko on valaiseva: jokainen kirjan tutkijaksi luokiteltavista sanoo, että suomalaisessa tasa-arvossa on puutteita. Kaikki muut väittävät, että tasa-arvotilanne Suomessa on hyvä. En tahdo oikein uskoa, että kaikki Suomen tasa-arvo-ongelmat sijaitsevat akateemisessa maailmassa, niin paljon kuin niitä sieltä löytyykin – mutta tutkijankoulutus tuottaa kriittistä asennetta, joka auttaa huoma-

maan piilosyrjintää ja tunnistamaan epätasa-arvoisia rakenteita. Silloin on myös mielenkiintoisia huomioita jaettavaksi.

Esimerkiksi akateemikko Mäkelä puhuu järkiään viisaasti ja ajatteluttavasti. Siinä missä eräät haastateltavat väittävät, ettei naissukupuoli aiheuta minkäänlaisia hankaluuksia toisinaan yrittävän tielle, Mäkelä korostaa naisten urien ja menestymisen ulkoisia, tiedostamattomia ja tietoisia, esteitä. Sukupuolen kulttuurisesta muotoutumisesta lapsuudessa Mäkelä sanoo näin: Tytöille sanotaan, että ”totta kai pärjää hyvin, totta kai voit tehdä mitä haluat”, mutta todelliset viestit tulevat siitä, mitä lapsi näkee ja minkälaista käyttäytymistä hän näkee ympäristössä arvostettavan.

Yksinkertaisen oivaltavaa. Sukupuoli ja sen luomat esteet ovat niin paljon syvemmällä kuin vanhempien ja opettajien luottamuksenilmaisuissa, vaikka juuri nuo suorasanaiset luvat ja lupaukset ovat samalla tärkeitä avaamaan tyttöjen silmiä sille, että he voivat tehdä epäkonventionaalisiakin ratkaisuja – tai että heidän konventionalisempia ratkaisujaan arvostetaan. Me kaikki aikuiset olemme vastuussa edellytyksistä, joilla tyttöjen lahjakkuus voi kehittyä. Tämä sopii hyvin yhteen Uusikylän ajatuksen kanssa: naisissa on paljon lahjakkaita, mutta naislahjakkuuden esiin pääsyyn vaikuttavat sekä ympäröivien ihmisten asenteet että lahjakkaan yksilön eri elämänvaiheissaan omaksuma käsitys omasta lahjakkuudestaan – tai sen puutteesta.

Haastattelut esitetään haastateltavien omana puheena: tutkijan työstäminä ja lyhentäminä, mutta ilman tutkijan tulkitsevaa ääntä. Rankalla kädellä tehdyt lyhennykset saavat aikaan katkonaista tekstiä, jossa haastateltavien ajatukset tuntuvat pomppivan asiasta toiseen hämmäntävällä tavalla. Uusikylä itse väittää, ettei teksti olisi parantunut hänen omista tulkinnoistaan. Sen sijaan hänen strategianaan on ollut luottaa lukijan oivalluskykyyn. Rohkeuden olla eri mieltä. Toki sitä lukijana kaikenlaista itsekin ajattelee, mutta pidän kuitenkin Uusikylää aika lailla pätevämpänä lahjakkuustutkijana kuin nyt vaikka... itseäni. Lukija tyydyttäisi mielellään paitsi uteliaisuuttaan myös opinhaluaan. Haastattelut tarjoaisivat tulkintaan lukemattomia punaisia lankoja, myös asioita jotka eivät välttämättä tule ensimmäisenä lukijan mieleen. Uusikylän poleemisen kriittisestä kynästäkin soi jääneen enemmän evidenssiä – nyt se vain muutaman kerran ilahduttavasti pilkahtaa.

Paikoin haastattelut ovat myös niin raa’an paljastavia, että herää kysymys, olisivatko haastateltavat puhuneet näin ollenkaan, jos olisivat tienneet alun alkaenkin kertovansa elämästään julkaistavia haastatteluja, ei lahjakkuustutkimusta varten. Saatteen perusteella päättelisin, että Uusikylä ja alkuperäinen nimetön mutta naispuolinen kanssakirjoittaja ovat keränneet aineistoaan sangen toisenlaista kirjaa varten. Laiskuutta vai jotakin muuta? Onkohan Uusikylää arveluttanut ryhtyä ”besserwisseroimaan” haastateltaviensa kertomuksia – ehkä tulkintojen tuputtaminen tuntui epäreilulta ja patronisoivalta? Vai pitäisikö ajatella, että voimakkaasti tulkitsevassa otteessa häivyttäisiin haastateltavien henkilöllisyyttä, kun taas tunnetuilla nimillä myydään enemmän kirjoja?

Pidän edellä sanotusta huolimatta *Naislahjakkuutta* tervetulleena yhteiskunnallisena puheenvuorona. Uusikylän havainnot esimerkiksi luovista ympäristöistä tai tyhjän luovuuspuheen ja arkisen työ- ja kouluelämän välisestä kuilusta ovat yhtä oivaltavia tässä kuin muillakin foorumeilla. Huomiot kannustavan kasvattajan, kollegan tai kaverin tarpeellisuudesta ansaitsevat tulla sanotuiksi. Kuten muissakin kirjoituksissaan, Uusikylä huomauttaa, ettei luovuutta voi syntyä jos erikoisuutta ja toisenlaisuutta ei sallita, ja siitä muistuttaminen on yhä uudelleen terveellistä.

Saatteessaan Uusikylä toteaa, että haastattelut saattavat herättää lukijassa myönteisiä mutta myös kielteisiä tunteita, varsinkin jos haastateltavien ajatukset poikkeavat lukijan omista. Tartun loppukaneetiksi tähän. Ensinnäkin se kielteinen tunne: Merja Larivaara tuo esiin

näkemyksen tasa-arvopuheesta vahingollisena vohkaamisena ja lentäjä Marjo Koskisen haastattelussa tämä joutava kiihkoilu liitetään eksplisiittisesti feminismiin. Turha ”feministivouhotus”, kuten sukupuolikiintiöt, tulisi jo unohtaa: ”pitäisi olla totaalinen tasa-arvo”!

Ollaan nyt kiintiöiden toimivuudesta ihan mitä mieltä hyvänsä (ja feministit ovat), feministiä voi pikkuisen ärsyttää tämä eittämättä yleinen näkemys feminismistä vouhotuksena, miesvihaisena maailmanvalloituksena. Ja edelleen, tutkijafeministiä ärsyttää enemmän kuin pikkuisen Koskisen ”totaaliseen tasa-arvoon” piiloutuva, jos nyt saan sanoa, kohtuullisen lapsellinen ajatus, että riippumatta kulttuurisista lähtökohdista jotkut yksilöt vain ovat parempia kuin toiset (”Jos jotkut kundit ovat parempia kuin jotkut mimmit, niin ilman muuta otetaan sitten ne kundit.”). Koskista seuraten ei siis passaisi mennä vouhottamaan vaikkapa akateemisen feminismin vaatimaa sukupuolen kriittistä tarkastelua kulttuurin ja kielen tasolla ja esittämään, että siitä nousisi relevantteja muutostavoitteita. Vaan kukin tyyllillään. Varmuuden vuoksi huomautan, että kommentoin tässä vain haastateltavien lausumien herättämää turhautumistani – Uusikylän tulkinnoissa ei ole tällaisesta feminismikuvasta jälkeäkään!

Entä sitten Uusikylän toive, että kirja saattaisi herättää lukijassa myös myönteisiä tunteita? Tällaisia voisivat hänen mukaansa olla esimerkiksi omien kätettyjen kykyjen huomaaminen ja vapautuminen lahjattoman leimasta. Henkilökohtaisuutta korostamalla kirja kutsuukin lukijaa juuri tähän, arvioimaan omaa elämää. Kuinka kävi tälle lukijalle? ”Luovan lapsen ongelma on usein yksinäisyyden tunne”, kirjoittaa Uusikylä. Kyllä! Ilmiselvästi olen ollut luova lapsi. Hän myös laskeskelee, että lapsiälyköt alkavat helposti ”vastustaa rajusti epäoikeudenmukaisiksi ja epärehelliseksi havaitsemiaan auktoriteetteja”. Kyllä! Saattaisiko tämä antaa viitteitä, että itsessänikin olisi (ollut) vähän älykön vikaa... Toivottavasti siitä ei kuitenkaan kehittynyt Uusikylän pelkäämää kyynistä elämänasennetta eikä taipumusta toisten typeryyden osoittamiseen, joka myös voi olla lahjakkailla ominaista. Ei, ei! Varmuuden vuoksi siis ihastelen, toisia arvostamalla itseäni lahjakkaaksi onnitellen, että mukavaa – ja osin järkyttävääkin – on lukea lahjakuustutkijan sujuvaa kirjaa, jossa moninaisesti lahjakkaat naiset kertovat elämäkokemuksistaan, kukin tyyllillään.

Anu Korhonen työskentelee akatemiätutkijana Renvall-instituutissa Helsingin yliopistossa.